

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

ТІНЯКОВА АНАСТАСІЯ ІГОРІВНА

УДК 316.6:159.922.27:37.091.31 (043.3)

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ
ГРУПОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Луганськ – 2014

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Інституті психології імені Г. С. Костюка НАПН України, лабораторія соціальної психології (м. Київ)

Науковий керівник: доктор психологічних наук, старший науковий співробітник, заслужений діяч науки і техніки України **Панок Віталій Григорович**, Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи НАПН України, директор

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор, **Блинова Олена Євгенівна**, Херсонський державний університет; кафедра загальної та соціальної психології, завідувач

кандидат психологічних наук **Лучинкіна Анжеліка Іллівна**, Республіканський вищий навчальний заклад «Кримський інженерно-педагогічний університет» кафедра психології, старший викладач

Захист відбудеться «18» лютого 2014 року об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 29.051.11 із захисту кандидатських дисертацій у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля за адресою: 91034, м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20а

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля за адресою: 91034, м. Луганськ, кв. Молодіжний, 20а

Автореферат розісланий «17» січня 2014 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.О. Гарькавець

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасне українське суспільство в силу глобальних і локальних процесів переживає стрімку трансформацію, яка охопила всі сфери людського буття, що обумовило зміни у міжособистісній взаємодії в соціумі. Групова діяльність є різновидом соціальної взаємодії, у результаті якої виникають та розвиваються міжособистісні стосунки. Одним із важливих аспектів соціалізації у старшому шкільному віці є розвиток системи стосунків, що формуються та змінюються під час групової навчальної діяльності.

Пошук соціально-психологічних чинників ефективності групової навчальної діяльності залишається одним із найбільш важливих аспектів комплексу заходів, спрямованих на удосконалення навчально-виховного процесу в сучасній школі. У зв'язку з цим створення корекційних технологій, які б забезпечували розвиток учнівського колективу як групи, належать до невідкладних завдань соціальної психології та практичної психології системи освіти.

Вивченню чинників ефективності групової навчальної діяльності присвячено ряд наукових праць. Зокрема, проблему розглядали з точки зору дидактики Д. Бородій, С. Кушнірук, К. Нор, В. Оконь, І. Первін, І. Чередов, О. Ярошенко (автори обрали за предмет дослідження теоретичне обґрунтування проблеми групової навчальної діяльності); методики викладання – К. Баханов, Х. Лійметс, О. Мокрогуз, К. Нор, О. Пометун, О. Ярошенко (науковці висвітлюють групову навчальну діяльність у межах конкретного навчального предмету, надаючи рекомендації щодо застосування засобів та прийомів викладання), психології особистості – В. Андрієвська, Г. Балл, М. Боришевський, Н. Завацька, З. Кісарчук, С. Максименко, В. Москаленко, С. Мусатов, М. Слюсаревський, Т. Титаренко, Н. Чепелева (психологи вивчають вплив застосування групових методів роботи на становлення особистості) та соціальної психології – Є. Маргуліс, Р. Немов, В. Панок, А. Петровський, Н. Пожар, В. Третьяченко, В. Шпалінський (вчені акцентують увагу на соціально-психологічному компоненті групової навчальної діяльності: міжособистісних стосунках, неформальному статусі, емоційній експансивності, а також на взаємовпливі групової навчальної діяльності та динаміки навчальної групи). Проте залишається невизначеним, як групові динамічні процеси сприяють розвитку групової навчальної діяльності у навчально-виховному процесі.

Отже, недостатня розробленість цієї проблеми як у практичному, так і в теоретичному плані та її безперечна актуальність зумовили вибір теми дисертаційної роботи: «Соціально-психологічні чинники ефективності групової навчальної діяльності старшокласників».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках комплексних тем лабораторії соціальної психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України «Соціально-психологічні проблеми економічної соціалізації молоді» (державний реєстраційний номер 0104U010880) та «Соціально-психологічні засади становлення суб'єкта економічної соціалізації» (державний реєстраційний номер 0107U012277). Тема затверджена Вченою радою Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України (протокол №1

від 29.01 2009 року) та узгоджена з бюро ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 2 від 31.03.2009 року).

Об'єкт дослідження – групова навчальна діяльність старшокласників.

Предмет дослідження – соціально-психологічні чинники, що обумовлюють ефективність групової навчальної діяльності старшокласників.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити соціально-психологічні чинники підвищення ефективності групової навчальної діяльності старшокласників.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких **завдань дослідження**:

1. На основі теоретичного аналізу робіт вітчизняних і зарубіжних дослідників розробити теоретичну модель розвитку неформальних міжособистісних взаємин в учнівському колективі.

2. Визначити основні соціально-психологічні критерії та показники ефективності групової навчальної діяльності; обґрунтувати систему методів діагностики розвитку колективу та успішності старшокласників у навчанні.

3. Емпірично дослідити особливості неформальних міжособистісних взаємин старшокласників у колективі класу.

4. Розробити та апробувати корекційно-розвивальну програму формування міжособистісних взаємин у класному колективі старшокласників та виокремити соціально-психологічні чинники, що сприяють підвищенню їх групової навчальної діяльності.

Теоретико-методологічну основу дослідження складають: діяльнісний підхід до розвитку психічних процесів та формування особистості у процесі групової діяльності (В. Давидов, Д. Ельконін, О. Леонт'єв, С. Максименко, А. Петровський, С. Рубінштейн та ін.); фундаментальні положення про структуру особистості та її зв'язок з діяльністю (О. Асмолов, О. Васильченко, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонт'єв, С. Максименко); концепції спільної діяльності (О. Блинова, О. Журавльов, В. Казміренко, Р. Кричевський, А. Лучинкіна, А. Петровський, Л. Уманський, О. Чернишов); стратометрична концепція інтрагрупової активності колективу (О. Донцов, М. Корнев, Р. Немов, В. Панок, А. Петровський, В. Шпалінський, К. Щедріна, В. Ядов); положення про детермінуючу роль групи на результативність її діяльності (Є. Маргуліс, Р. Немов, А. Петровський, Н. Пожар, В. Шпалінський).

Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань використано комплекс **методів**:

- *теоретичні*: теоретичний аналіз та синтез, порівняння, узагальнення та систематизація науково-практичних і дослідницьких даних;

- *емпіричні*: анкетування, констатувальний та формувальний експерименти; психодіагностичні методики: непараметрична соціометрія «Шкала прийнятності» Н. Бахаревої, аналіз шкільної документації, метод експертних оцінок, «Опитувальник термінальних цінностей» І. Сеніна;

- *статистичні*: аналіз описових статистик, тест для перевірки форми розподілу Колмогорова–Смірнова, критерій рангової кореляції Спірмена, W-критерій

Уілкоксона, U-критерій Манна-Уїтні (пакет статистичних програм SPSS 17.0 для Windows).

Організація та база дослідження. Відповідно до поставлених завдань дослідження проводилось у три етапи упродовж 2008-2012 рр.

На *першому етапі* (2008-2009 рр.) здійснено теоретико-методологічний аналіз підходів до досліджуваної проблеми, розроблено програму дослідження, проведено апробацію загальної методики емпіричного дослідження.

На *другому етапі* (2009-2011 рр.) проведено емпіричне дослідження, спрямоване на вивчення впливу соціально-психологічних чинників на ефективність навчання, здійснювався кількісний та якісний аналіз отриманих результатів, розроблялася програма формульовального експерименту.

На *третьому етапі* (2011-2013 рр.) розроблено і впроваджено корекційно-розвивальну програму, здійснено порівняльний аналіз отриманих результатів, сформульовано висновки.

Дослідження проведено на базі Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 125 Дніпропетровської області, Львівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 34, Львівської загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступенів для дітей із серцево-судинними захворюваннями № 1 та Львівської класичної гімназії при Львівському національному університеті імені Івана Франка, Хотинської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 5 Чернівецької області, Черкаської гімназії № 9 ім. О. М. Луценка. У дослідженні взяли участь 478 старшокласників від 15 до 17 років (середній вік досліджуваних 16,4 років); 42,47 % представників чоловічої та 57,53 % жіночої статі.

Надійність і вірогідність результатів забезпечувалися послідовною реалізацією теоретичних положень роботи при вирішенні завдань емпіричного дослідження, організацією дослідження у відповідності до поставленої мети та задач, застосуванням адекватних їм методів та методик дослідження, якісним та послідовним аналізом емпіричного матеріалу із застосуванням методів математичної статистики, впровадженням у практику підготовки майбутніх практичних психологів основних ідей дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

- *уперше*: розроблено та теоретично обґрунтовано трьохфакторну модель розвитку контактної групи на основі стратометричної концепції інтрагрупової активності; запропоновано типологію розвитку учнівського колективу старшокласників у рамках трьохфакторної моделі розвитку контактної групи; розроблено та апробовано корекційно-розвивальну програму розвитку міжособистісних стосунків у класному колективі старшокласників;

- *набули подальшого розвитку* методичні підходи до соціально-психологічної діагностики неформальних взаємин у контактній групі;

- *поглиблено уявлення* про сутність та функції групової навчальної діяльності як форми організації навчальної діяльності в малих групах учнів, об'єднаних загальною навчальною метою та умовами виконання навчальних завдань при безпосередній взаємодії між учнями в рамках цієї групи та фасилітаторській, медіаторській, модераторській ролі вчителя; про соціально-психологічні чинники ефективності групової навчальної діяльності.

Теоретичне значення роботи полягає у поглибленні знань про динаміку розвитку групової навчальної діяльності у старшій школі; виявленні соціально-психологічних чинників, які впливають на розвиток особистості у ситуації групової навчальної діяльності, що збагачує наукові концепції динаміки неформальних взаємин у малій групі. Основні положення та результати дослідження розширюють та систематизують знання у галузі соціальної психології в освіті, а застосування методології системного підходу надає можливість всебічно розглянути групову навчальну діяльність.

Практичне значення одержаних результатів полягає у модифікації діагностичних методик, створенні, апробації та доведенні ефективності програми розвитку учнівського колективу як контактної групи; розробці та обґрунтуванні моделі розвитку міжособистісних взаємин у класному колективі, яка може бути застосована практичним психологом школи та вчителями-предметниками для прогнозування й цілеспрямованого формування класного колективу у напрямку підвищення його згуртованості, покращання становища окремих учнів у структурі неформальних взаємин, підвищення референтності колективу класу для його членів та формування ціннісно-орієнтаційної єдності, у якій переважають цінності спільної (групової) навчальної діяльності; розробці та експериментальній апробації методики корекційно-розвивальної програми формування взаємин у класному колективі старшокласників з метою підвищення ефективності їх навчальної діяльності, яка може застосовуватись у навчально-виховному процесі педагогами і практичними психологами.

Отримані емпіричні дані та сформульовані висновки можуть бути використані при викладанні курсів «Соціальна психологія», «Педагогічна психологія», «Вікова психологія», «Психологічна служба», «Психологічне консультування», «Психодіагностика» для студентів ВНЗ напрямку підготовки 6.03.01.02 «Психологія» та на курсах підвищення кваліфікації для практичних психологів.

Основні положення та рекомендації дослідження можуть бути використані для подальшого обґрунтування психологічних основ при написанні навчальних та навчально-методичних посібників із соціальної та педагогічної психології з метою оптимізації та вдосконалення навчального процесу.

Результати дослідження **впроваджені** у процес навчальної підготовки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка № 100 від 09.04.2013 р.), Люблінського католицького університету Яна Павла II (довідка № 34 від 04.12.2012 р.) і використовуються у процесі викладання навчальних дисциплін «Соціальна психологія», «Психодіагностика в практичній психології», у діяльність Українського НМЦ практичної психології і соціальної роботи НАПН України (довідка № 92/2 від 15.10.2012 р.); у навчально-виховний процес Львівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №34, Львівської загальноосвітньої школи-інтернату I-III ступенів для дітей із серцево-судинними захворюваннями № 1 та Львівської класичної гімназії при Львівському національному університеті імені Івана Франка (довідка Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти № 436 від 11.07.2011 р.), Хотинської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 5 Чернівецької області (довідка № 192/1 а від 16.05.2012 р.), Черкаської гімназії ім. О. М. Луценка № 9 (довідка № 135 від 11.02.2013 р.), Криворізької загальноосвітньої школи I-III ступенів № 125

Дніпропетровської області (довідка Дніпропетровського обласного центру практичної психології і соціальної роботи № 25 від 20.03.2013 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалася через публікацію матеріалів дисертації. Основні положення, висновки і результати дослідження доповідалися на засіданнях лабораторії соціальної психології Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, а також на конференціях різного рівня – *міжнародних*: науково-практичній конференції «Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства» (Київ, 2010), VI науково-практичній конференції «Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні та прикладні проблеми» (Київ, 2011); *усеукраїнських*: Першому конгресі із соціальної психології «Соціально-психологічна наука третього тисячоліття: досвід, виклики, перспективи» (Київ, 2010), VI з міжнародною участю науково-практичній заочній конференції «Сучасна освіта і наука в Україні: наукові здобутки, стан і перспективи» (Запоріжжя, 2011), науковій конференції «Актуальні проблеми психології малих груп» (Київ, 2011), IV науково-практичній конференції з міжнародною участю «Соціально-психологічні особливості професійної діяльності працівників соціальної сфери: криза як ресурс» (Мелітополь, 2011), III науково-практичній конференції «Проблеми девіантної поведінки: історія, теорія, практика» (Кам'янець-Подільський, 2011) та *семінарах*: методологічному семінарі «Соціально-психологічні чинники взаємодії суспільства та освіти» (Київ, 2010) і Всеукраїнському науково-методичному семінарі «Літня школа аспірантів» (Ялта, 2011).

Публікації. Основний зміст дисертаційного дослідження викладено у 9 публікаціях автора, з яких 6 статей у фахових виданнях з психології та 3 – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури з 292 найменувань (з них 19 іноземними мовами) та 5 додатків на 37 сторінках. Загальний обсяг роботи – 229 сторінок (обсяг основного тексту – 164 сторінки). Дисертація містить 34 таблиці на 38 сторінках і 18 рисунків на 18 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

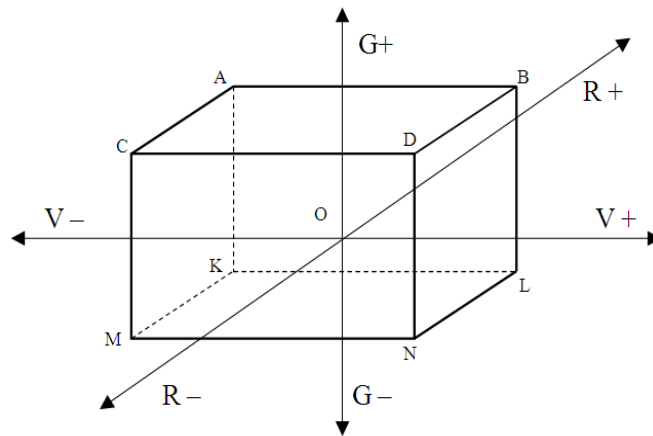
У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження, методологічну основу та методи, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення, наводяться дані про апробацію результатів, публікації, структуру дисертації.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження групової навчальної діяльності старшокласників у соціальній психології»** обстоюються теоретичні засади дослідження впливу соціально-психологічних характеристик учня та шкільного класу на ефективність виконання навчального завдання у групі.

Констатовано, що питанню розвитку групи присвячено більшість робіт зарубіжних (М. Йенсен, А. Коен, Б. Такмен, Г. Стенфорд) та вітчизняних (О. Журавльов, А. Макаренко, Б. Ломов, М. Обозов, Л. Уманський) учених, предметом котрих є мала група. В основу роботи покладена стратометрична

концепція інтрагрупової активності колективу А. Петровського та його послідовників (О. Донцов, Р. Немов, В. Шпалінський, К. Щедрина).

Згідно до стратометричної концепції інтрагрупової активності колективу основними соціально-психологічними показниками розвитку колективу є згуртованість (ототожнюється з ціннісно-орієнтаційною єдністю) та референтність групи. Проте, виокремлення етапів групового розвитку здійснюється на основі показників індексу згуртованості та ступеню просоціальності або асоціальності групової діяльності. В. Панок, розвиваючи стратометричну концепцію, розрізняє поняття згуртованість (застосовується соціометричний підхід до визначення поняття) та ціннісно-орієнтаційна єдність та пропонує їх у якості основних критеріїв розвитку класного колективу старшокласників. Групова референтність досліджується науковцем, але до параметрів моделі не залучається. Залучивши групову референтність як критерій розвитку контактної групи до моделі В. Панка, була запропонована трьохфакторна модель розвитку контактної групи (див. рис. 1).

Рис. 1. Трьохфакторна модель розвитку контактної групи

Примітки:

1. G - групова згуртованість;
2. R – групова референтність;
3. V – індекс ціннісно-орієнтаційної єдності.

За цією моделлю група не переживає зміни етапів. Груповий розвиток визначається системою координат. Усі показники обраховувались в абсолютних величинах на континуумі від -1 до $+1$. Кожній вершині кубу відповідає теоретично максимальне та теоретичне мінімальне значення певного показника. Згідно до цього група розвивається у межах кубу, тяжіючи до однієї із вершин. Груповий розвиток починається з точки O (їй відповідають теоретичні середні кожного показника), яка знаходиться в середині кубу, та може відбуватись у восьми напрямках. Кожному напрямку відповідає певний вектор розвитку, який описує його тип (див. табл. 1).

З'ясовано, що існує три рівня групової структури: діяльнісний, соціометричний та комунікативний. *Діяльнісний* вимір учнівського колективу визначається класним активом. *Соціометричний* вимір визначається неформальною структурою класного колективу. Інтегральним поняттям для характеристики місця

особистості в системі неофіційних відносин є поняття «позиція», яка традиційно визначається за двома основними параметрами: соціометричний статус та емоційна експансивність. *Комунікативний* вимір реалізується у комунікативних мережах. Ступінь залучення члена групи в систему комунікативних контактів з іншими членами групи відображає індекс об'єму комунікації.

Таблиця 1

Типи розвитку контактної групи

№	Тип контактної групи	Век-тор	Зміст
1	Колектив	→ OB	Властиві висока внутрішня інтеграція, кооперативність в інструментальній сфері, висока внутрішня єдність у сфері емоційних стосунків
2	Група-автономія	→ OA	Висока внутрішня єдність у сфері ділових стосунків, сформованість почуття «Ми», чіткі групові еталони та норми, що розподіляють усі члени групи
3	Конгломерат	→ OK	Міжособистісні стосунки характеризуються наявністю соціальної макро- і мікросередовища, які були сформовані на попередніх етапах. Ефективність групової діяльності ускладнюється завдяки відмінності норм, звичок, цінностей, установок, однак діяльність групи є важливою для більшості її членів. Індивіда приваблює взаємодія з іншими членами групи, адже завдяки ній він задовольняє свої соціальні потреби (престиж, влада, приналежність до спільноти, повагу та ін.)
4	Гедоністична група	→ OL	Індивідуалістично спрямована група. Міжособистісні стосунки забарвлені позитивними емоціями, проте ефективність групової діяльності знижується через відсутність загальних групових норм. Висока ймовірність конформної поведінки в групі
5	Номінальна група	→ OC	Об'єднання людей навколо поставленої мети. Формально позитивний напрям групового розвитку, що характеризується спільністю цінностей норм, установок, які були надбані в результаті позитивного досвіду спільної діяльності, проте емоційний компонент міжособистісних стосунків має негативний характер.
6	Група-кооперація	→ OD	Група, що має сталу організаційну структуру; її членів пов'язують переважно ділові відносини: зміст групової взаємодії вони вбачають у досягненні конкретної мети, емоційно-моральні міжособистісні стосунки вторинні (важливо тільки, щоб їх характер забезпечував досягнення результату)
7	Група-асоціація	→ ON	Міжособистісна інтеграція у сфері емоційних взаємин та дезінтеграція у діловій сфері. Ефективність групової діяльності знижується через знецінення приналежності до групи
8	Антиколектив	→ OM	Існування групи обумовлюється зовнішніми обставинами. Для групи є характерними високий рівень конфліктності та агресивності, внутрішньогрупова антипатія, міжособистісний егоцентризм та егоїзм
9	Дифузна група	O	Формальне об'єднання людей. Для групи є характерним індіферентне ставлення як у міжособистісних відносинах, так і до всієї групи в цілому

Установлено, що на сьогодні існує три основні підходи до вивчення групової навчальної діяльності: дидактичний (В. Дьяченко, С. Звіряко, С. Кушнірук, К. Нор, І. Первін, І. Чередов), методичний (К. Баханов, Х. Лійметс, К. Нор, О. Пометун, О. Ярошенко та ін.), соціально-психологічний (О. Дусавицький, Є. Маргуліс, В. Панок, Н. Пожар, Г. Цукерман та ін.). В основу дослідження покладено соціально-

психологічний підхід, оскільки він не тільки передбачає факт виконання навчального завдання певною множиною учнів, а й дозволяє розглянути міжособистісну взаємодію між однокласниками та дослідити, як характер цієї взаємодії впливає на ефективність групової навчальної діяльності.

Групова навчальна діяльність визначена як форма організації навчальної діяльності в малих навчальних групах учнів, об'єднаних загальною навчальною метою та умовами виконання навчальних завдань при безпосередній взаємодії між учнями в рамках цієї групи та фасилітаторській, медіаторській, модераторській ролі вчителя.

Встановлено, що ефективність групової навчальної діяльності – це рівень засвоєння учнями знань, умінь та навичок у процесі виконання навчального завдання у групі та здатність застосовувати набуті знання у практичній діяльності.

Таким чином, на ефективність групової навчальної діяльності впливають соціально-психологічні процеси, а саме: становище особистості в групі (соціометричний статус, емоційна експансивність, об'єм комунікації) та рівень розвитку колективу (згуртованість, ціннісно-орієнтаційна єдність, групова референтність).

У другому розділі *«Емпіричне дослідження особливостей соціально-психологічних процесів в учнівському колективі та успішності в навчальній діяльності старшокласників»* визначаються та розкриваються етапи емпіричного дослідження; надається характеристика вибірки, що взяла участь в експерименті; робиться аналіз неформальної структури навчальних груп, визначається їх рівень розвитку, а також вивчаються навчальні досягнення респондентів.

Констатувальний експеримент передбачав:

- визначення неформальної структури навчальної групи старшої школи;
- виявлення навчальних досягнень учнівських колективів у цілому та кожного старшокласника окремо;
- встановлення зв'язку між особливостями неформальної структури учнівського колективу та успішністю старшокласників у навчанні.

На основі теоретичного аналізу соціально-психологічних чинників розвитку групової навчальної діяльності старшокласників було обґрунтовано набір методик відповідно до мети та завдань дослідження (див. табл. 2).

Непараметрична соціометрія «Шкала прийнятності» обрана основним методом дослідження контактної групи, проте існуючі її варіанти потребують подальшого вдосконалення. Для повноти відображення соціально-психологічних процесів в учнівському колективі були розроблені формули обрахування таких соціометричних показників, як об'єм комунікації та групова референтність, а також додаткові індекси цих показників. Окрім того, доведено доцільність визначення індексу ціннісно-орієнтаційної єдності на основі результатів методики «Опитувальник термінальних цінностей» (І. Сенін) та розроблена формула обрахування індексу ЦОЄ. Усі соціометричні показники обраховувались в абсолютних величинах на континуумі від -1 до $+1$.

Критерії, показники та методики експериментального дослідження

Критерії		Показники	Методики дослідження
колективні і уласніквісіні	Позиція учня у неформальній структурі учнівського колективу	Соціометричний статус	Непараметрична соціометрія «Шкала прийнятності» Н. Бахарєвої у модифікації М. Корнева, С. Ольшевського, В. Панка
		Емоційна експансивність	
		Об'єм комунікації	
	Напрямок розвитку учнівського колективу	Згуртованість	
		Групова референтність	
		Ціннісно-орієнтаційна єдність	
Навчальні досягнення старшокласників	Успішність у навчанні	Аналіз документації навчальної успішності	
		Метод експертних оцінок	

Аналіз емпіричних даних засвідчив, що, незважаючи на те, що учнівські колективи з точки зору астрономічного часу існують досить довго, вони знаходяться на початковому етапі свого розвитку і можуть бути охарактеризовані як дифузні групи через переважання значення індексу соціометричного статусу, наближеного до нуля. Окрім того, високі показники додаткового (байдужості) індексу соціометричного значення у поєднанні з розподілом значення додаткового (невизначеності) індексів соціометричного статусу свідчать про те, що старшокласники у своїй більшості визначились у ставленні один до одного, проте це ставлення в основному є байдужим, тобто однокласники не приділяють один одному уваги і є не зацікавленими у міжособистісній взаємодії у даній групі: їх інтереси лежать поза межами класу і навчальної діяльності.

Встановлено домінування індіферентності у міжособистісних стосунках в учнівських колективах. Додаткові індекси емоційної експансивності свідчать про емоційно незабарвлене ставлення старшокласників до класних колективів. Досить високий середній показник індексу об'єму комунікації може бути пояснений тим, що на момент дев'ятого класу вже в учнівських колективах склалися неформальні відносини між старшокласниками, були встановлені міжособистісні зв'язки та сформувалася неформальна структура класного колективу. Групові соціометричні індекси також підтвердили початковий рівень розвитку учнівських колективів: згуртованість (від 0,01 до 0,02), групова референтність (від 0,21 до 0,26), ціннісно-орієнтаційна єдність (від - 0,04 до 0,05).

Наступним етапом було визначення успішності респондентів у навчанні. Рівень навчальних досягнень визначався на основі критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти. Для обрахування результатів, отриманих за розробленою нами анкетою для вчителів-предметників, було також виокремлено чотири рівні навчальних досягнень (високий, достатній, середній, низький). Межі кожного рівня були визначені у результаті обрахування кватилів теоретичного інтервалу коливання змінної.

Констатовано, що близько половини респондентів (52% за методом експертних оцінок та 50% за шкільною документацією) мають достатній рівень навчальних

досягнень за обома методиками. Наявність «початкового рівня» в успішності у навчанні респондентів за методом експертних оцінок (7% респондентів) обумовлюється реаліями педагогічної практики: вчителі-предметники не фіксують оцінки від 1 до 3 у шкільній документації.

Аналіз отриманих емпіричних результатів із застосуванням тесту Колмогорова-Смірнова дозволив спростувати H_0 про нормальність розподілу успішності старшокласників за обома методиками на статистично значущому рівні $p \leq 0,01$. За допомогою обчислення коефіцієнту Спірмена була встановлена позитивна кореляційна залежність між показниками цих методик ($r_{\text{емп}} = 0,23$; $p \leq 0,01$), тому протягом формувального експерименту успіхи респондентів у навчальній діяльності визначались лише за допомогою шкільної документації.

Аналіз отриманих емпіричних результатів із застосуванням тесту Колмогорова-Смірнова дозволив визначити, що розподіл соціометричних даних є таким, що відповідає нормальному розподілу, натомість розподіл навчальних досягнень (як за результатами аналізу навчальної документації, так і за методом експертних оцінок) відрізняється від нормального на рівні $p \leq 0,01$, тому застосовувався коефіцієнт рангової кореляції Спірмена. За допомогою цього критерію зв'язку між соціометричним статусом ($r_{\text{емп}} = 0,12$), емоційною експансивністю ($r_{\text{емп}} = -0,02$), об'ємом комунікації ($r_{\text{емп}} = 0,11$) та успіхами у навчанні не встановлено.

Результати констатувального експерименту показали однорідність вибірки як за соціально-психологічними показниками, так і за показниками, що визначають успіхи у навчанні респондентів, що підтверджено показниками за U-критерієм Манна-Уїтні.

У третьому розділі «*Експериментальне впровадження моделі групової навчальної діяльності старшокласників*» подано теоретичне обґрунтування формувального експерименту та викладено програму соціально-психологічних тренінгових занять, спрямованих на розвиток учнівського колективу, здійснений кількісний та якісний аналіз результатів її апробації.

Метою формувального експерименту було з'ясування впливу визначених на констатувальному етапі соціально-психологічних чинників на ефективність групової навчальної діяльності в старшій школі.

Для проведення експериментального дослідження за допомогою методу аналізу шкільної документації було обрано шість класів з приблизно однаковим рівнем навчальних досягнень. За допомогою методу випадкових виборів чотири класи були об'єднані нами в *експериментальну* групу (учнівські колективи, навчально-виховний процес яких передбачав застосування групової навчальної діяльності) та два класи у *контрольну* групу – учнівські колективи, що навчалися за традиційною системою навчання.

Перший етап формувального дослідження передбачав:

- визначення особливостей міжособистісних взаємин і навчальних досягнень до та після впровадження в навчально-виховний процес групової навчальної діяльності в експериментальній та контрольній групах;
- впровадження групової навчальної діяльності у навчально-виховний процес експериментальної групи;

- виявлення навчальних досягнень старшокласників у груповій навчальній діяльності експериментальної групи; дослідження впливу успішності старшокласників у навчанні у цілому на успішність у груповій навчальній діяльності;

- встановлення взаємовпливу між позицією старшокласників у експериментальній групі та успішністю старшокласників у груповій навчальній діяльності.

Упровадження групової навчальної діяльності у навчально-виховний процес здійснювалося поетапно: проведено методичний семінар з учителями-предметниками, присвячений груповим формам навчання, де було акцентовано увагу на тих соціально-психологічних процесах, що відбуваються у класному колективі під час виконання завдання у групі; здійснювалась індивідуальна робота з кожним учителем, протягом якої визначався навчальний матеріал, що буде засвоюватись учнями при здійсненні групової навчальної діяльності, метод навчання та етап навчально-виховного уроку; безпосередньо застосування групової навчальної діяльності та дослідження результатів першого етапу формувального експерименту.

Формування малих навчальних груп здійснювалося на основі адресного навчання (Т. Івошина, М. Пітанова, І. Чечик). Соціально-психологічна адреса кожного респондента містила наступні показники: соціометричний зв'язок між учнями (отримані за допомогою непараметричної соціометрії «Шкала прийнятності» у модифікації М. Корнева та С. Ольшевського) та навчальні досягнення.

Після впровадження групової навчальної діяльності у навчально-виховний процес проведено другий зріз для вивчення змін у соціально-психологічних процесах в учнівських колективах.

Констатовано, що в учнівських колективах, у яких запроваджувалась групова навчальна діяльність, відбувається поліпшення міжособистісних відносин. Зменшення переваги крайніх статусних категорій приводить до зниження емоційної напруги в колективі, адже емоційне навантаження починає розподілятися по групі більш рівномірно. Влада виражених лідерів поступово втрачається разом із силою їх безапеляційного авторитету, у групі починає більшого значення відігравати влада більшості. Групова навчальна діяльність старшокласників активізує контакти між учнями під час виконання єдиного завдання, результатом чого стає виникнення емоційних зв'язків з товаришами по малій навчальній групі. У контрольній групі намітилася зворотна тенденція. У старших класах учні навчаються в одному колективі протягом досить довгого часу разом і міжособистісні стосунки уже отримали сталий характер, склалися певні стереотипи щодо один одного, бажання розширити досвід взаємодії зменшується.

В експериментальних класах шляхом аналізу шкільної документації визначено рівні навчальних досягнень респондентів.

За допомогою коефіцієнту Спірмена визначено позитивну кореляційну залежність між успіхами у навчанні та у груповій навчальній діяльності ($r_{\text{емп}} = 0,19$; $p \leq 0,05$), що може бути пояснено педагогічним фаворитизмом та екстраполяцією оцінки навчальної діяльності на всі форми організації навчання.

Отримані результати на першому етапі формувального експерименту дозволили розробити програму оптимізації розвитку групової навчальної діяльності.

За допомогою методу випадкових виборів два класи були об'єднані в *експериментальну групу першого типу* (учнівські колективи, навчально-виховний процес яких передбачав застосування групової навчальної діяльності та корекційно-розвивальну програму), два класи були об'єднані в *експериментальну групу другого типу* (учнівські колективи, навчально-виховний процес яких передбачав застосування групової навчальної діяльності) та два класи у *контрольну групу* – учнівські колективи, що навчалися за традиційною системою навчання.

Другий етап формувального експерименту передбачав:

- реалізацію корекційно-розвивальної програми у навчально-виховний процес експериментальної групи першого типу;
- продовження застосування групових форм навчання у навчально-виховний процес експериментальних груп першого та другого типу;
- повторну діагностику визначених на констатувальному експерименті соціально-психологічних індексів та навчальних досягнень у контрольній та експериментальних групах обох типів;
- встановлення успішності респондентів експериментальних груп першого та другого типу у груповій навчальній діяльності;
- виявлення впливу особливостей міжособистісних взаємин у класному колективі на ефективність групової навчальної діяльності.

Основою розробленої корекційно-розвивальної програми (див. табл. 3) є запропонована нами трьохфакторна модель розвитку контактної групи. Метою програми є розвиток згуртованості, групової референтності та ціннісно-орієнтаційної єдності учнівського колективу як контактної групи. Програма передбачала проведення десяти соціально-психологічних тренінгових занять по 45 хвилин кожне.

Таблиця 3

Корекційно-розвивальна програма формування міжособистісних взаємин у класному колективі старшокласників

Цілі програми	Тривалість	Зміст
Підготовка групи	1 заняття	Знайомство з тренером, визначення цілей та правил тренінгу; подолання опору учасників тренінгу; визначення учасниками змін, які б вони хотіли бачити у своєму класному колективі
Розвиток групової згуртованості	2 заняття	Зниження емоційної напруги для розвитку групової згуртованості; формування міжособистісної симпатії; формування навичок прийняття спільного рішення
Розвиток ціннісно-орієнтаційної єдності	2 заняття	Формування почуття «Ми», формування спільних цілей, усвідомлення спільних цінностей та цілей.
Розвиток групової референтності	2 заняття	Підвищення значущості групи, формування міжособистісної довіри, підвищення значущості зворотного зв'язку інших членів групи.
Підведення підсумків	1 заняття	Рефлексія міжособистісних відносин у класному колективі

Після завершення експерименту було проведено третій зріз для встановлення динаміки неформальної структури випробуваних учнівських колективів.

Встановлено, що соціально-психологічні тренінгові заняття спричинили емоційне забарвлення міжособистісних стосунків між однокласниками, що позначилося на значущості приналежності до цієї контактної групи. В експериментальній групі першого типу комунікативні мережі старшокласників у системі міжособистісних відносин поступово розширюються.

За допомогою W-критерію Уїлкоксона встановлено статистично значущі зміни всіх індивідуальних соціометричних індексів в експериментальній групі першого типу (основні індекси, як і під час другого зрізу, базувалися на позитивних рангах: $t_{емп} = -2,97$ для індексу соціометричного статусу, $t_{емп} = -2,51$ для індексу емоційної експансивності, $t_{емп} = -6,39$ для індексу об'єму комунікації; а додаткові – на негативних) та другого типу ($t_{емп} = -3,23$ для індексу соціометричного статусу, $t_{емп} = -2,71$ для індексу емоційної експансивності, $t_{емп} = -6,05$ для індексу об'єму комунікації) на рівні $p \leq 0,01$.

За допомогою описових статистик та групових показників були окреслені напрями групової динаміки експериментальних груп: експериментальна група першого типу наближається до колективу, а в експериментальній групі другого типу при наявності динаміки міжособистісних стосунків чітко окреслити напрямок руху не можна через їх хаотичність. У контрольній групі змін за результатами другого етапу експерименту на статистично значущому рівні не зафіксовано ($t_{емп} = -1,45$ для індексу соціометричного статусу, $t_{емп} = -1,12$ для індексу емоційної експансивності, $t_{емп} = -0,19$ для індексу об'єму комунікації), тобто міжособистісні стосунки залишилися на рівні дифузної групи.

Встановлено зміни в успіхах респондентів у груповій навчальній діяльності (визначалось шляхом обчислення W-критерію Уїлкоксона) в експериментальній групі першого типу ($t_{емп} = -2,63$, $p \leq 0,01$), а в експериментальній групі другого типу ($t_{емп} = -1,93$, $p \leq 0,05$). В експериментальних групах обох типів зафіксовано підвищення результатів навчальної діяльності респондентів ($t_{емп} = -2,04$, $p \leq 0,05$). У контрольній групі подібних змін не зафіксовано ($t_{емп} = -0,94$). Отже, застосування групової навчальної діяльності у навчально-виховному процесі підвищує ефективність навчальної діяльності загалом.

Таким чином, експериментально доведено ефективність розробленої корекційно-розвивальної програми формування взаємин у класному колективі старшокласників з метою підвищення ефективності їх групової навчальної діяльності. Ця програма може бути рекомендована для застосування в практиці навчальної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичні узагальнення і нові підходи до вирішення проблеми підвищення ефективності групової навчальної діяльності шляхом розвитку колективотворчих процесів. Проведена робота дозволила зробити такі висновки.

1. Грунтуючись на стратометричній концепції інтрагрупової активності А. Петровського та його послідовників і розвиваючи модель розвитку колективу В. Панка, запропонована теоретична трьохфакторна модель розвитку контактної групи, яка передбачає визначення групової динаміки за такими показниками: згуртованість, групова референтність, ціннісно-орієнтаційна єдність. За цією моделлю контактна група, у тому числі учнівський колектив, може розвиватися за наступними типами: колектив, група-автономія, група-кооперація, група-асоціація, номінальна група, конгломерат, гедоністична група, антиколектив, дифузна група.

2. Визначено соціально-психологічні критерії (міжособистісні стосунки у класному колективі та навчальні досягнення старшокласників) та показники (соціометричний статус, емоційна експансивність, об'єм комунікації, згуртованість, групова референтність, ціннісно-орієнтаційна єдність, успішність у навчанні) розвитку групової навчальної діяльності. У програму емпіричного дослідження залучена обґрунтована система методичних прийомів та діагностичних методик, які вивчають неформальні міжособистісні взаємини та навчальні досягнення старшокласників.

3. Встановлено, що учнівські колективи знаходяться на початковому рівні розвитку, що свідчить про формальність міжособистісних взаємин у досліджуваних групах та концентрацію інтересів учнів за межами їх основної діяльності – навчання. Навчальні досягнення респондентів визначено як такі, що відповідають високому, достатньому та середньому рівням.

4. Аналіз динаміки становища респондентів у системі неформальних міжособистісних відносин в учнівських колективах контрольної групи та експериментальних групах обох типів та успіхів випробуваних у навчанні дозволяє стверджувати, що застосування програми формування взаємин у класному колективі старшокласників сприяло трансформації неформальної структури випробуваних учнівських колективів, що привело до покращення результатів групової навчальної діяльності респондентів. Порівняння результатів випробуваних експериментальної групи першого типу з результатами експериментальної групи другого типу та контрольної групи свідчить про доцільність та ефективність застосування запропонованих коригувальних заходів.

Результати емпіричного дослідження засвідчили, що основними соціально-психологічними чинниками розвитку групової навчальної діяльності старшокласників є згуртованість, ціннісно-орієнтаційна єдність, соціометричний статус та емоційна експансивність. Встановлено, що об'єм комунікації на ефективність групової навчальної діяльності не впливає.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми детермінації ефективності групової навчальної діяльності. Науковий інтерес викликають проблеми впливу індивідуальних соціально-психологічних чинників на виконання групового завдання. Подальших наукових пошуків потребують методики діагностики міжособистісних стосунків контактної групи. Вагомий інтерес для практиків можуть скласти дослідження соціально-психологічних механізмів та умов формування міжособистісних відносин по кожному з виокремлених векторів.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях автора:

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Тінякова А. І. Методика непараметричного дослідження індексу об'єму комунікації учнівського колективу / А. І. Тінякова // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / За ред. С. Д. Максименка. – К., 2011. – Т.ХІІІ, ч.1. – С. 390-400.

2. Тінякова А. І. Методика непараметричного соціометричного дослідження індексу емоційної експансивності малої групи / А. І. Тінякова // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / За ред. С. Д. Максименка. – К., 2011. – Т.ХІІІ, ч.3. – С. 397-405.

3. Тінякова А. І. Формування учнівського колективу в старшій школі за допомогою соціально-психологічних тренінгових занять / А. І. Тінякова // Психологічні перспективи. Спеціальний випуск: Психологія соціальної роботи. – 2011. – С. 158-165.

4. Тінякова А. І. Соціально-психологічні критерії ефективності групової навчальної діяльності / А. І. Тінякова // Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського : зб. наук. праць / за ред. С. Д. Максименка, Н. О. Євдокимової. – Т.2. – Вип. 6. – Миколаїв : МДУ імені В.О. Сухомлинського, 2011. – С. 262 – 266.

5. Тінякова А. І. Вплив групової навчальної діяльності на соціально-психологічний розвиток старшокласника / А. І. Тінякова // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / За ред. С. Д. Максименка. – К., 2011. – Т.ХІІІ, ч.5. – С. 338-344.

6. Тінякова А. И. Трехфакторная модель развития малой группы / А. И. Тінякова // Психологічні перспективи. Спеціальний випуск: Актуальні проблеми психології малих, середніх та великих груп. – Т. 1. Особистість і мала група. – 2012. – С. 167–174.

Статті у матеріалах науково-практичних конференцій:

1. Тінякова А. І. Застосування психологічних методів для формування вмінь та навичок групової навчальної діяльності / А. І. Тінякова // Матеріали VI Всеукраїнської з міжнародною участю науково-практичної заочної конференції «Сучасна освіта і наука в Україні: наукові здобутки, стан і перспективи», 27-28 січня 2011 р. – Запоріжжя : Всеукраїнське громадське об'єднання «Нова освіта», 2011. – ч. ІІ. – С. 11-14.

2. Тінякова А. І. Методичні основи організації групової навчальної діяльності / А. І. Тінякова // Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Проблеми і перспективи сучасної психології», 20 берез. 2010 р. – Запоріжжя : Запорізька міська громадська організація «Істина», 2010. – С. 41-44.

3. Тінякова А. І. Соціально-психологічні ресурси групової навчальної діяльності / А. І. Тінякова // Матеріали Першого усеукраїнського конгресу із соціальної психології (УКСП–2010) «Соціально-психологічна наука третього тисячоліття: досвід, виклики, перспективи», 18-20 жовт. 2010 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.ispp.org.ua/podiy_14_s_19.htm

АНОТАЦІЇ

Тінякова А. І. Соціально-психологічні чинники ефективності групової навчальної діяльності старшокласників. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи. – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля МОН України. – Луганськ, 2014.

Дисертаційну роботу присвячено вивченню соціально-психологічних чинників розвитку групової навчальної діяльності. Проаналізована стратометрична концепція інтрагрупової активності колективу, яка була покладена в основу дослідження. На її основі розроблено трьохфакторну модель розвитку контактної групи та окреслено напрями розвитку учнівського колективу. Представлено особливості неформальних міжособистісних взаємин у старшій школі.

Показано, що емпіричне дослідження соціально-психологічних чинників розвитку групової навчальної діяльності вимагає застосування комплексної дослідницької стратегії та різних методів і підходів. У якості емпіричних референтів було обрано локус старшокласника у неформальній структурі учнівського колективу, групова динаміка учнівського колективу та успіхи учнів у навчанні. Досліджено особливості неформальних міжособистісних взаємин учнів у старшій школі.

Обґрунтовано і розроблено корекційно-розвивальну програму формування міжособистісних взаємин у класному колективі. Експериментально підтверджено ефективність запропонованої програми.

Емпірично встановлено, що основними соціально-психологічними чинниками розвитку групової навчальної діяльності старшокласників є згуртованість, ціннісно-орієнтаційна єдність, соціометричний статус та емоційна експансивність.

Ключові слова: групова навчальна діяльність, розвиток групи, неформальні міжособистісні взаємини, міжособистісні стосунки, старшокласники, учнівський колектив, ефективність групової навчальної діяльності.

Тінякова А. И. Социально-психологические факторы эффективности групповой учебной деятельности старшеклассников. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.05 – социальная психология; психология социальной работы. – Восточноукраинский национальный университет имени Владимира Даля МОН Украины. – Луганск, 2014.

Диссертационная работа посвящена изучению социально-психологических факторов развития групповой учебной деятельности. В работе обобщены и систематизированы основные подходы к исследованию понятия «групповая учебная деятельность», раскрыта специфика и особенности групповой учебной деятельности школьников как формы организации обучения.

Проанализирована стратометрическая концепция интрагруповой активности коллектива, на основе которой проводилось исследование. В рамках этой концепции создана теоретическая модель развития контактной группы, согласно которой на групповую динамику влияет три фактора: сплоченность, групповая референтность и

ценностно-ориентационное единство. Обозначены типы развития ученического коллектива: коллектив, группа-автономия, группа-кооперация, группа-ассоциация, номинальная группа, конгломерат, гедонистическая группа, антиколлектив, диффузная группа.

Показано, что при эмпирическом исследовании социально-психологических факторов развития групповой учебной деятельности необходимо применение комплексной исследовательской стратегии, которая включает различные методы и подходы. В качестве эмпирических референтов были избраны: локус старшекласника в неформальной структуре ученического коллектива, групповая динамика ученического коллектива и успехи учащихся в обучении. Надежность и достоверность результатов обеспечивались последовательной реализацией теоретических положений работы при решении задач эмпирического исследования, применением адекватных им методов и методик исследования, качественным и последовательным анализом эмпирического материала с применением методов математической статистики.

Исследованы особенности неформальных межличностных взаимоотношений учащихся в старшей школе. Определено, что ученические коллективы находятся на начальном уровне развития. Межличностные отношения между одноклассниками в исследуемых группах являются формальными. Концентрация интересов учащихся находятся за пределами их основной деятельности – учебной.

Эмпирически опровергнута связь между неформальной структурой ученического коллектива и успешностью старшекласников в обучении.

Обоснована и разработана коррекционно-развивающая программа формирования межличностных отношений в классном коллективе. Программа была внедрена в учебно-воспитательный процесс и получила экспериментальное подтверждение своей эффективности.

Статистическая обработка результатов показала достоверную позитивную динамику развития межличностных отношений старшекласников в результате применения групповой учебной деятельности. Полученные результаты обусловили необходимость социально-психологического влияния на неформальные межличностные отношения старшекласников с целью выявления социально-психологических факторов развития групповой учебной деятельности.

Констатировано, что старшекласники, учебно-воспитательный процесс которых содержал групповую учебную деятельность, показывают лучшие результаты в учебной деятельности.

Эмпирически установлено, что основными социально-психологическими факторами развития групповой учебной деятельности старшекласников являются сплоченность, ценностно-ориентационное единство, социометрический статус и эмоциональная экспансивность.

Ключевые слова: групповая учебная деятельность, развитие группы, динамика, неформальная структура коллектива, межличностные отношения, старшекласники, ученический коллектив, эффективность групповой учебной деятельности.

Tiniakova A. I. Social-psychological factors of effectiveness of group education activities of the seniors. – Manuscript.

Dissertation for the degree of candidate of psychological sciences, speciality 19.00.05 – social psychology; psychology of social work. – Volodimir Dal East Ukrainian National University Ministry of Education and Science of Ukraine. – Luhansk, 2014.

Dissertation is dedicated to studying of social-psychological factors of group education activities development. Has been analyzed the stratometric conception of intragroup activity of the group, which was put into the basis of research. On its basis a three-factor model of contact group development has been developed and directions of development of students group have been outlined. Peculiarities of informal interpersonal relations in senior high-school have been shown.

It has been shown, that empiric research of social-psychological factors of development of group education activities requires application of complex research strategy and different methods and approaches. As empiric referents there have been chosen the locus of senior high-school student in informal structure of the students group, group dynamics of students group and academic progress of students. Peculiarities of informal interpersonal relations of students in senior high-school have been studied.

There have been grounded and developed the correction-developmental program of formation of interpersonal relations in students collective. Effectiveness of suggested program has been experimentally proved.

It is established empirically, that the main social-psychological factors of development of group education activities by senior students are cohesion, value-orientational unity, sociometric status and emotional expansiveness.

Key words: group educational activities, development of group, group dynamics, informal structure of the group, interpersonal relations, senior students, students group, the effectiveness of group educational activities.